

PŘÍLOHA 1: PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

FORMULACE A VSTUPNÍ DISKUZE PROBLÉMU

Od začátku 20. století se zejména sociologie snaží vystihnout „cílovou funkci“ vývoje společnosti z hlediska života obyvatel. Od 90. let do současnosti se tak hovoří o kvalitě života, již WHO definovala jako „individuální vnímání vlastního postavení v životě v kontextu kultury a hodnotového systému, v němž žijí a ve vztahu k jejich cílům, očekáváním, standardům a zájmům“ (WHOQOL, 1996). Vedle kvality života se současná gerontologie a sociologie s ohledem na demografický vývoj charakteristický stárnutím populace (MPSV, 2015) věnuje aktivnímu stárnutí (Čepelka, 2019), které WHO definuje jako „proces optimalizace příležitostí pro zdraví, participaci a bezpečnost s cílem zlepšení kvality života lidí v průběhu stárnutí“ (WHO, 2002). Koncept aktivního stárnutí se stal dlouhodobým strategickým politickým cílem na evropské a mezinárodní úrovni (UNECE, 2019). Nejznámějším multidimenzionálním přístupem k měření jeho úrovně je index aktivního stárnutí (Active Ageing Index, AAI). Neoddiskutovatelnou součástí aktivního a zdravého stárnutí je právo navazovat intimní a sexuální vztahy a projevovat svou sexualitu (Freya, 2022), ačkoliv jej AAI explicitně nezkoumá (WHO, 2002). Sexualita se dotýká nejen biologických a psychologických aspektů lidského zdraví, ale i sociálních a kulturních dimenzí jednotlivce a společnosti, bez ohledu na věk. Ač odborné články a výzkumy prokazují existenci sexuálních potřeb a snahu o jejich naplnění i ve starším věku, toto téma je stále zastřeno předsudky a stereotypy považujícími seniory za asexuální bytosti (Dominguez a Barbagallo, 2016). V zahraniční literatuře i praxi západních zemí je téma sexuality seniorek a seniorů stále hojnější, v českém prostředí proniká do veřejné diskuze až v posledních několika letech.

Se snahou o deinstitucionalizaci a zkvalitnění poskytované péče přichází téma sexuality i do prostředí českých pobytových sociálních služeb. Stále častěji prorůstá do odborných diskuzí a po malých krůčcích i do reality péče v některých pečujících organizacích. V současné době mnohé organizace zohledňují sexualitu uživatelů svých služeb různými způsoby, pracují s ní neformálně a nahodile v přímé péči, tvoří protokoly sexuality, zjišťují úroveň naplnění sexuálních potřeb skrze šetření spokojenosti mezi uživateli, vzdělávají personál a v různé míře komplexity práci se sexualitou uživatelů služby zavádějí. Na kvalitu sexuálního života seniorů v pobytových sociálních službách se v československém prostředí výzkumně zaměřili např. Dolan et al. (2012) či Maloň Friedlová.

Sociální služba otevřená a přátelská k sexualitě je bezpečným a zdravým prostředím, kde mohou klientky a klienti „otevřeně mluvit či jinak projevovat své potřeby týkající se sexuality a personál je profesně připraven na ně reagovat a v této oblasti odborně spolupracovat“ (Freya, 2022).

Výzkumy ukazují, že základní podmínkou pro nastavení klimatu směrem k sexualitě jsou postoje a chování zaměstnanců. Empatie a otevřenost však nestačí; osobní nastavení pracovníků musí být podpořeno znalostmi a kompetencemi a opřeno o organizační struktury (Villar et al., 2020; Mahieu, Van Elssen a Gastmans, 2011; Roach, 2004).

CÍL PRÁCE

Cílem předpokládané diplomové práce je popsat vnímání tématu intimity a sexuality klientek a klientů perspektivou personálu v přímé péči v pobytových sociálních službách.

Právě ve formulaci cíle dochází oproti první předložené verzi diplomové práce ke změně. Původní záměr tvorby evaluačního nástroje pro práci se sexualitou v nové verzi opouštím, neb se kvantitativní přístup ukázal být pro vstup do českého prostředí sociálních služeb s takto citlivým tématem nerelevantní až ukvapený. Nově formulovaný cíl se zaměřuje na porozumění zkušenosti personálu v přímé péči s tématem intimity

a sexuality. Práce tak může přispět k rozšíření poznání toho, jak se téma v prostředí českých sociálních služeb pro seniory projevuje a jak jej personál reflektuje.

METODOLOGIE

Jádro empirické části práce spočívá ve snaze porozumět zkušenostem personálu v přímé péči s tématem intimity a sexuality klientek a klientů. Záměrem empirické části není podat výčet a popis konkrétních situací, kdy se personál setkal s tématem sexuality. Naopak, část si klade za cíl popsat, jak dané téma personál vnímá a prožívá a jaké významy mu přisuzuje. Výsledné zpracování tak bude odrážet to, jak se téma intimity a sexuality klientek a klientů objevuje v českých pobytových službách pro seniory.

Rámec pro empirickou část práce poskytne interpretativní fenomenologická analýza, která umožňuje detailně prozkoumat, jak člověk utváří význam své žité zkušenosti – a skrze to pak porozumět vymezenému fenoménu (Smith, Flowers a Larkin 2022). Fenomémem budou v tomto případě intimita a sexualita klientek a klientů zmíněných služeb. Rozšíření záběru ze sexuality i na intimitu by mělo umožnit reflexi většího množství témat, zkušeností a situací, které by někteří respondenti do pojmu „sexualita“ nemuseli nutně zařadit. Na redukci tématu sexuality na pouhé projevy sexuálního chování upozorňují Gewirtz-Meydan et al. (2019) a setkala jsem se s ním i v původním výzkumu pro diplomovou práci, když jsem oslovovala potenciální respondenty.

Hlavní výzkumná otázka je v souladu s interpretativní fenomenologickou analýzou formulována otevřeně a zaměřena na porozumění individuální zkušenosti a jejímu významu (Kostínková a Čermák, 2013):

Jaká je zkušenost personálu v přímé péči s tématem intimity a sexuality klientek a klientů v pobytových sociálních službách pro seniory?

Výzkumný vzorek bude složen z pracovníků/pracovníků, kteří působili nebo působí v přímé obslužné péči a jejichž povaha vztahu a frekvence kontaktu s klientkami a klienty předpokládá, že téma nějakým způsobem reflektují – ať už se s ním setkali nebo ne. Souza et al. (2019) doplňují, že právě personál v přímé obslužné péči může být hlavním nositelem tématu, neb se mu nabízí množství příležitostí téma v blízké konverzaci otevřít.

Kostínková a Čermák (2013) shrnují, že vzhledem k povaze fenomenologického výzkumu dává smysl zaměřit se na menší počet participantů, kteří ale dobře reprezentují daný fenomén. Před jasně stanoveným (a vyšším) počtem participantů je upřednostňována bohatost dat jednotlivých případů.

I v otázce tvorby dat nabízí interpretativní fenomenologická analýza poměrně zřejmou odpověď – pro sběr dat bude zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory budou vedeny, přepisovány a analyzovány postupně; se snahou zachovat si v každé další analýze otevřenost a maximalizaci prostoru pro objevování nových témat. Záměrem není dosáhnout objektivního až „očistěného“ popisu participantovy zkušenosti – naopak, tento přístup předpokládá, že součástí interpretace je i reflektovaný vztah výzkumnice k danému tématu.

PŘEDPOKLÁDANÁ STRUKTURA PRÁCE

Prohlášení
Poděkování
Abstrakt
Obsah
Úvod

I Teoretická část

- 1 Demografický vývoj
- 2 Kvalita života a koncept aktivního stárnutí
- 3 Přístup zaměřený na člověka
- 4 Intimita a sexualita ve stáří
- 5 Práce se sexualitou v pobytových zařízeních sociálních služeb

II Empirická část

- 1 Výzkumný problém
- 2 Metodologie výzkumu
- 3 Tvorba a analýza dat
- 4 Závěrečná diskuze

Závěr

Bibliografické citace

Přílohy

PŘEDBĚŽNÁ BIBLIOGRAFIE K TÉMATU

Aguilar, Rodolfo A. 2017. „Sexual Expression of Nursing Home Residents: Systematic Review of the Literature: Sexual Expression in Nursing Homes”. *Journal of Nursing Scholarship* 49 (5): 470–77. <https://doi.org/10.1111/jnu.12315>.

Bauer, Michael. 1999. „Their Only Privacy Is Between Their Sheets“. *Journal of Gerontological Nursing* 25 (8): 37–41. <https://doi.org/10.3928/0098-9134-19990801-07>.

Bauer, Michael, Linda McAuliffe, Rhonda Nay. 2007. Sexuality, health care and the older person: an overview of the literature. *International Journal of Older People Nursing* 2, 63–68.

Čepelka, Oldřich. 2019. „Výzkumné studie a indexy pro hodnocení kvality života seniorů a aktivního stárnutí“. *Demografie* 61 (2): 137–48.

Dolan, I., A. Grombířová, D. Dolanová, a T. Šrámková. 2012. „Sexuálny život seniorov žijúcich v sociálnych zariadeniach“. *Praktický lékař* [online], č. 92 (10–12): 551–54.

Dominguez, L.J., a M. Barbagallo. 2016. „Ageing and Sexuality“. *European Geriatric Medicine* 7 (6): 512–18. <https://doi.org/10.1016/j.eurger.2016.05.013>.

Freya. 2022. „Systémové zavádění práce se sexualitou a vztahy v organizaci a protokol sexuality“. 2022. <https://www.freya.live/cs/nase-kurzy/kurzy-pro-organizace/75/systemove-zavadeni-prace-se-sexualitou-a>.

Gewirtz-Meydan, Ateret, Trish Hafford-Letchfield, Liat Ayalon, Yael Benyamini, Violetta Biermann, Alice Coffey, Jeanne Jackson, et al. 2019. „How Do Older People Discuss Their Own Sexuality? A Systematic Review of Qualitative Research Studies“. *Culture, Health & Sexuality* 21 (3): 293–308. <https://doi.org/10.1080/13691058.2018.1465203>.

Kostínková, Jana, a Ivo Čermák. 2013. „Interpretativní fenomenologická analýza“. In *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita.

Mahieu, Lieslot, Kim Van Elssen, a Chris Gastmans. 2011. „Nurses' Perceptions of Sexuality in Institutionalized Elderly: A Literature Review“. *International Journal of Nursing Studies* 48 (9): 1140–54. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2011.05.013>.

MPSV. 2015. *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017: aktualizovaná verze k 31.12.2014*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, Odbor rodinné politiky a politiky stárnutí, Oddělení politiky stárnutí. https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/NAP_CZ_web.pdf/26116d05-2319-aa67-831e-f5a33881dcb1.

Roach, Sally M. 2004. „Sexual Behaviour of Nursing Home Residents: Staff Perceptions and Responses“. *Journal of Advanced Nursing* 48 (4): 371–79. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2004.03206.x>.

Smith, Jonathan A., Paul Flowers, a Michael Larkin. 2022. *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*. 2nd edition. London; Thousand Oaks, California: SAGE.

Souza, Cinoélia Leal de, Vanda Santana Gomes, Roberta Lopes da Silva, Elaine Santos da Silva, Jaqueline Pereira Alves, Núbia Rêgo Santos, Victor Neves Reis, a Simone Aline Ferreira. 2019. „Aging, sexuality and nursing care: the elderly woman's look“. *Revista Brasileira de Enfermagem* 72 (suppl 2): 71–78. <https://doi.org/10.1590/0034-7167-2018-0015>.

UNECE. 2019 „*UNECE Ministerial Conference on Ageing*“.

Villar, Feliciano, Rodrigo Serrat, Montserrat Celdrán, Josep Fabà, Teresa Martínez, a Jos Twisk. 2020. „I Do It My Way': Long-Term Care Staff's Perceptions of Residents' Sexual Needs and Suggestions for Improvement in Their Management“. *European Journal of Ageing* 17 (2): 197–205. <https://doi.org/10.1007/s10433-019-00546-6>.

WHO. 2002. „*Active Ageing: A Policy Framework*“. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

WHOQOL. 1996. „*What Quality of Life?*“ *World Health Forum* 17 (4): 354–56.